

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

God zorgt

De prijs van eenheid

Leer ons bidden

De preek:

brandpunt van Gods spreken vandaag

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, drs. Janneke Burger- Niemeijer,
drs. Peter Hommes, drs. Erik Koning,
dr. Hans Schaeffer.

Brede redactie kernredactie plus dr. Erik de Boer,
dr. Ad de Bruijne, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie, Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat met (abonnementen)administratie te maken heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie | www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-

Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

DE WMO EN GOD ERVAREN

TEKST: BRAM BEUTE, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

De verzorgingstaat verdwijnt, want er moet bezuinigd worden. Dat hakt erin. Bij ons thuis ook. Twee van onze kinderen hebben extra zorg en aandacht nodig. Daarom kan een van hen af en toe een weekend naar een logeerboerderij. Leuk voor hem en wij krijgen even wat rust. Maar straks is daar geen geld meer voor en zullen we familie, vrienden of mensen van de kerk moeten vragen te helpen. En we zijn niet de enigen. De bezuinigingen in de zorg raken heel veel mensen.

De overheid wil daarbij dat burgers meer verantwoordelijkheid nemen. Dat is de inzet van de nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning: doe eerst een beroep op je eigen mogelijkheden en je netwerk voordat je bij de overheid aanklopt. Het is de vraag of dat gaat werken, want waarom zouden mensen elkaar meer gaan helpen? Dat vraagt nogal wat van tweeverdieners met een druk gezin of van ouderen die heel hun leven hard gewerkt hebben en nu rustig willen genieten. Waarom zou je offers brengen als je zelf geen hulp nodig hebt?

Omdat het je veel kan opleveren. 'Je krijgt er zoveel voor terug.' Dat is wat ik hoor van mensen die zich inzetten voor anderen. Wat je precies terugkrijgt is trouwens moeilijk te omschrijven. Het is iets waardoor je merkt dat er meer is dan geld verdienen en genieten. Volgens de Bijbel ervaar je zo iets van God: God woont bij mensen die van elkaar houden (1 Joh. 4:12). Bezuinigingen in de zorg zijn niet leuk. Maar ze geven kerken ook de kans om iets te laten zien van God. Niet alleen door te gaan zorgen voor mensen die het nodig hebben. Maar ook door anderen daarin mee te nemen. Ook niet-christenen kunnen iets van Gods aanwezigheid ervaren als ze voor anderen zorgen.

IN DIT NUMMER

52

LUISTEREN IS MEEDOEN

Prof. dr. Kees de Ruijter leert theologie-studenten preken. Onlangs verscheen van hem een boek waarin hij zijn preekvisie uiteen zet. In een interview met hem gaat het vooral over de context waarin de preek klinkt: de kerkdienst en de gemeente.

60

SAMEN VERANTWOORDELIJK VOOR DE VERKONDIGING

Preekbespreking door de kerkenraad is geen periodieke controle, maar een middel om de predikant te dienen en samen de verantwoordelijkheid voor de verkondiging te nemen. In deze bijdrage een paar uitgangspunten, handvatten en modellen.

66

DE PRIJS VAN EENHEID

Kerkelijke eenheid begint bij hartelijke herkenning van wat je gemeenschappelijk hebt. De Nationale Synode gaf ruimschoots te gelegenheid om daarover te praten, maar vroeg ook: wat ben je bereid om omwille van die eenheid op te geven?

EN VERDER

56 BOEKBESPREKING GODS WOORD IN MENSENWOORDEN /// 59 COLUMN ZORGEN ROND HET

LEVENSEINDE /// 59 WWW.DEREFORMATIE.NL /// 64 BIJBELTAAL GOD ZORGT /// 68 BOEKENTIP ALS

GEEN ANDER /// 69 EINDTIJDBEWEGINGEN /// 70 WANDELEN MET GOD LEER ONS BIDDEN /// 72 UIT

DE KERKEN /// 72 NIEUWS EN PERSBERICHTEN

Luisteren is meedoen

TEKST: GERRY BOS - KAPTEIN, STUDENT THEOLOGIE EN JOURNALIST, EN JANNEKE BURGER - NIEMEIJER, THEOLOOG EN REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///
FOTO: MAARTEN BOERSEMA, POLDERPHOTO.NL

Professor Kees de Ruijter preekt al veertig jaar en geeft al zo'n vijftientig jaar les in preken. Dit jaar verscheen een dik boek van hem over de preek. Je zou verwachten dat we in een interview met hem niet uitgepraat raken over dat onderwerp.

Professor de Ruijter is zeker enthousiast over preken en als hij erover vertelt, zie je hem in beweging komen. Maar we raken juist diepgaand in gesprek over wat de basis is van de preek: de gemeenschap die door God samengeroepen wordt en waarin de preek klinkt. Verrassend genoeg gaat het grootste gedeelte van ons gesprek dus niet over de preek, maar over de kerkdienst en over de gemeente.

Niet iedere lezer van De Reformatie zal uw boek lezen, maar met de preek hebben we allemaal te maken. Waarom hebt u er een boek over geschreven?

'Ik vind het heerlijk om te preken en geniet ook van college geven en van de persoonlijke begeleiding van studenten. Dat directe contact, daar houd ik van. In de loop van de tijd wilde ik ook iets neerzetten dat boven dat moment uitreikt: een samenhangende visie die je aan anderen kunt meegeven, om zo dieper doordacht over te dragen wat de kern is van een eigentijdse gereformeerde homiletiek (preekkunde, red.). Die kern van mijn visie op prediking is: de preek is de plek waar Gods stem klinkt in de samenkomst van de ge-

meente van Christus. Ik ben overtuigd van het belang van preken, want God geeft zich sprekend aan ons. De preek is een brandpunt waarin je dat spreken van God tot op de dag van vandaag ervaart. Natuurlijk zijn er veel plekken waar Gods stem tot spreken komt. Zelf denk ik dan aan mijn moeder en aan alle moeders die hun kinderen van God vertellen. Maar in het Nieuwe Testament lees je dat Gods stem op een bijzondere manier klinkt in de samenkomst van de gemeente. In de gemeente wil de heilige Geest ons hebben. Daar spreekt God. De protestantse traditie heeft helaas de eredienst nogal laten overschaduwen door de preek. Daar tegenover zou ik willen stellen: brandpunt van Gods spreken is de eredienst, waarin de preek klinkt.'

De preek als brandpunt van Gods spreken – deze mooie woorden botsen nogal eens met de praktijk. Voorafgaand aan dit gesprek vroegen we op Facebook naar ervaringen met de preek (zie kader). We kregen behoorlijk wat reacties waaruit bleek dat in de praktijk veel

mensen de preek niet direct als positief ervaren. Gaapt er niet een kloof tussen uw spreken over de preek en de praktijk?

'Voor veel mensen is de kerk één van de tentjes op het terrein van de samenleving. We leven in een wereld waarin we alles kunnen kiezen en dat heeft

Voor veel mensen is de kerk één van de tentjes op het terrein van de samenleving'

ook gevolgen voor hoe we met de kerk omgaan: we kiezen onze kerk. Ik zou graag willen dat mensen de kerk niet als keuzemogelijkheid zien, maar als de plek waar Gods genade is en waar we het nieuwe leven voor God samen oefenen.

Ik zie het echt als een probleem dat veel kerkgangers in een 'menselijke modus' in de kerk zitten. Het risico is dan dat je consumerend publiek wordt, en dan kun je wat daar gebeurt ook naast je neerleggen of ergens anders halen. Zomaar kun je dan langs God heen gaan lopen. Het is mijn hartelijke verlangen om voorbij dat 'tribunegevoel' te komen. Mensen moeten zichzelf weer samen leren zien als de gemeente die mag delen in het heil.'

De Ruijter is zichtbaar geraakt door de crisis van de preek. Dat heeft niet alleen

Wie is Kees de Ruijter?

Prof. dr. Kees de Ruijter werd op 29 januari 1949 geboren te Den Haag. Hij studeerde van 1967-1973 theologie in Kampen. Van 1973-1978 was hij predikant te Sneek en Koudum en daarna tot 1990 in Rotterdam-Centrum. In 1990 werd hij benoemd als docent homiletiek in Kampen. Op 1 oktober verscheen van zijn hand een standaardwerk over de homiletiek: *Horen naar de stem van God*. Een bespreking daarvan vindt u op pag. 56-58 van dit nummer.

met zijn liefde voor de preek te maken, maar ook met zijn visie erachter, zijn visie op hoe je gemeente bent en hoe je als gelovige deel uitmaakt van de geloofsgemeenschap.

‘Ik wéét dat een goede visie op de preek en op de eredienst niet de enige oplossing is voor problemen rond onze eredienst. Het is ook nodig dat in de concrete preekpraktijk iets gebeurt waardoor mensen aangeraakt worden.

Daarom besteed ik als docent homiletiek ook aandacht aan de *performance*. Je wilt natuurlijk dat je preek in het leven van mensen binnenkomt. Je wilt dat de preek mensen werft voor het deelnemen aan Gods genade. Voor mij hoeft niet de preek het moment te zijn dat daarin het hoogtepunt is; dat mag

*‘Ik zie de kerkdienst
als een kans van
jewelste om bij
God te zijn’*

ook een lied of gebed zijn. De prediking is wel een uniek moment in de eredienst vanwege de directe verbinding tussen het boek waarmee we leven, de God voor wie we leven en het leven dat we leven.’

Preken is voor de predikant een spiritueel gebeuren. Maar de kerkganger heeft snel een passieve functie.

Denkt u niet te veel vanuit de rol van de predikant?

‘Ik ken alle frustraties van de kerkganger; daarvoor ben ik zelf ook genoeg kerkganger. Ik kan boos, teleurgesteld, gefrustreerd in de kerk zitten en er zo uitkomen. Vaak is daar ook reden voor! Maar als dat het enige is, ben ik niet ontvankelijk genoeg bij God geweest. Ik zie de kerkdienst als een kans van jewelste om bij God te zijn. Als ik me alleen maar zit te verkijken op een saaie dominee en al zijn missers, blijf ik aan de oppervlakte steken. Natuurlijk zeg ik tegelijkertijd tegen de dominee: je moet je schamen! Je blijft

Via Facebook vroegen we om input voor dit interview. Een paar van die vragen hebben we aan prof. De Ruijter voorgelegd.

Vraag: Wat moet je doen als er een dominee preekt die zo langzaam praat dat je al tien zinnen bedacht hebt als hij nog midden in z'n eerste zin is?

Antwoord: Bidden! Natuurlijk kun je ook je predikant aanspreken. Je bent als kerkganger immers deelnemer, geen publiek.

Vraag: Besteedt een voorganger niet veel te veel tijd aan de preek? Meestal zeker de helft van de week, is dat wel effectief?

Antwoord: Dat is inderdaad veel tijd. Maar een preek is ook een investering op de lange termijn en in de gehele gemeente. De preek heeft, als het goed is, ook raakpunten met andere momenten van kerk zijn: de kring, het gezin. Een preek staat niet op zichzelf.

Vraag: Wat doen jullie op de Theologische Universiteit als een student echt niet goed kan preken?

Antwoord: Dat is natuurlijk een moeilijke en een kwetsbare vraag. Ik wil niet als docent na afloop moeten zeggen: 'Deze man had nooit dominee moeten worden.' Daar moeten we eerder bij zijn en actie ondernemen. Het gebeurt wel eens dat studenten hun aantekening voor de praktijk niet halen. En soms maken we ook eerder duidelijk dat iemand niet verder moet op de weg naar der pastorie.

in gebreke door niet alles te geven wat je in huis hebt. Maar daaronder is een diepere dimensie: we staan voor het aangezicht van God. Lukt het ons om alles los te laten en voor Gods troon te staan? Als je niet eens gebeden hebt voor je naar de kerk gaat, dan moet het wel van heel ver komen.'

'Ik denk dat voorgangers een belangrijke rol hebben, of kunnen hebben.

Deze week las ik een essay waarin een student schreef: ik zie veel voorgangers op de kansel die de hoorders beschouwen als een bron van inkomsten. Tot mijn verdriet

moet ik hem gelijk geven: er zijn soms dominees die preken omdat het gewoon hun klus is. Tegelijk mailde een andere student op eindstage me deze week: ik bespeur een inspiratie die ik niet uit mezelf haal. Beiden hebben het over de praktijk in onze kerken. En allemaal kennen we beide ervaringen: de frustratie, maar ook de preken die snaren aan het trillen brengen. Ik vind het belangrijk om ook die positieve ervaringen te benoemen. Het is toch prachtig dat het menselijke werk gebruikt wordt? Die kant is er ook!'

En met dat hij het zegt, valt De Ruijter uit zijn rol als geïnterviewde en stelt hij zelf een vraag: 'Jullie worden toch ook wel eens geraakt in de kerkdienst?'

Toch blijven wij nog een beetje zitten met de praktijk, waarin zo vaak preken over de hoofden en harten van mensen heen lijken te gaan. Is er niet ook een probleem met de kerkdienst zelf? Is de kerkdienst niet te veel een belemmerende structuur geworden?

'Het probleem zit nóóit in de kerkdienst op zich, maar in de manier waarop we ermee omgaan'

Deze vraag blijkt De Ruijter zeer te prikkelen; bijna boos reageert hij: 'Nee, het probleem zit nóóit in de kerkdienst op zich, maar in de manier waarop we ermee omgaan. Ik vind het zó ontzettend gemakkelijk om af te geven op de kerkdienst en wat wij ervan gemaakt hebben. Natuurlijk zit er wel iets van

een systeem in ons samenkomen; we willen niet zomaar alles laten bepalen door het moment. Maar als wij er iets verkeerd van hebben gemaakt, ligt dat aan ons en niet aan de kerkdienst zelf. Ik ben ervan overtuigd: God is in deze werkelijkheid en de grote vraag is of wij daar

open voor zijn of niet. Beslissend is de intentionaliteit: ben ik ontvankelijk voor hoe Hij zich geeft aan mij?' Vrij fel gaat hij verder: 'Ik vind het verschrikkelijk als dominees saai preken. Als jij door jouw optreden de suggestie wekt dat God saai is, is dat een grote zonde. Er zit zo'n diepe kracht en dynamiek in God zelf; en iets daarvan mag toch uitstralen in ons leven en ons optreden? De bedoeling van een preek is dat in een vormgegeven structuur iets van Gods dynamiek doorklinkt. Als de dynamiek weg is, houd je een saai, een dood systeem over. Maar dat is niet de schuld van het systeem; dat heb je toch zelf gedaan?'

Je zou bijna geen dominee meer durven worden... Toch geeft u elk jaar weer een tiental studenten homiletiek. Wat wilt u ze graag leren?

'Ik leer studenten een houding aan waarin ze verantwoord tegenover God, de Bijbeltekst, de hoorder en zichzelf

leren preken. Misschien is het wel het allerbelangrijkste dat de student zichzelf mag zijn als dienaar van Gods Woord. Ze moeten niet leren preken zoals ik, maar zoals past bij henzelf. Vanaf het begin stel ik ze de vraag: is jouw betrokkenheid als prediker herkenbaar?

In mijn boek werk ik veel met het antwoordmodel van de filosoof

H.G. Geertsema: als mens zijn we geroepen op Gods Woord te antwoorden. Dit concept van antwoorden pas ik toe op de prediking. Elke prediker is anders en elke hoorder is anders. Dat betekent dat elke prediker andere woorden aan het evangelie geeft en elke hoorder een ander antwoord op de roep van het evangelie geeft. Geloof is niet alleen rationeel. Dat hebben we ook nooit gezegd, maar we waren in onze preken wel vooral goed in het informerende, de uitleg. Daarin lag veel van de kracht van de gereformeerde prediking.

In mijn boek merk je dat ik in plaats van het informerende aspect van prediking een grote plaats geef aan de transformatie die de preek beoogt. Dat betekent dat je mensen uitdaagt in je preek, dat je ze oproept tot bekering en verandering. Ik leer mijn studenten om dat concreet te maken in de doelstellingen die ze voor elke preek schrijven. Die schrijven ze niet alleen op cognitief niveau, maar ook gericht op de affectieve en de handelingsdimensie. Het doel van een dominee met een preek heeft niet alleen met het hoofd en kennis te

maken. Je wilt ook graag dat mensen verrijkt worden in hun geloofservaring en door de preek worden gemotiveerd het evangelie in hun leven van elke dag een plaats te geven.'

En u preekt ook zelf nog...

'Natuurlijk heb ik zelf ook die ontwikkeling meegeemaakt, naar de hoorders en naar de prediker zelf. Ik begon in 1973 met preken en toen preekte ik tekstgericht, zoals ik dat van professor Trimp geleerd had. Ik zag mijn hoorders wel, maar ik zocht mijn kracht in het uitleggen van de Schrift. In de loop van de jaren ben ik veel meer in de werkelijkheid van de hoorders gaan preken. Daarnaast heb ik veel meer geleerd mijzelf te geven in de preek. Ik ben onder andere op dat pad gezet door een broeder uit mijn eerste gemeente die me aansprak.'

Het is bijzonder om te horen hoe de ontwikkeling van zijn preekvisie uit het leven van De Ruijter zelf opkomt. Hij vertelt over een teer en gevoelig punt uit zijn gezinsleven.

'In 1976 overleed ons zoontje, elf maanden oud, van het ene op het andere moment. Een paar maanden later zei een broeder tegen me: 'Weet

je dat je al vier maanden over hetzelfde preekt?' Ik geloofde het niet, dus ik heb het nagezocht. En het ging inderdaad telkens over: de Heer is mijn hulp. Toen ontdekte ik dat ik zelf in de preek zat. Dat paste helemaal niet bij hoe ik het geleerd had! Nu zeg ik: vanzelfsprekend preek je ook vanuit je eigen omgang

met God. Maar mij was alleen geleerd dat alles uit de tekst kwam. We mochten het woord 'ik' niet eens gebruiken. Vanaf dat moment kwam er een enorme beweging op gang in mijn denken over de preek.'

Hoe vindt u het zelf om te preken?

'Het ontroert me altijd erg. Ik ben dan ook het meest kwetsbaar. Het zijn de momenten dat ik me het dichtst bij God voel. In het dagelijks leven voel ik me vaak Jakob die zei: God is in deze plaats en ik wist het niet... Dan schaam ik me! Maar onder de preek is Hij er.'

Misschien is dat uiteindelijk het antwoord op de vraag waarom professor De Ruijter zo gelooft in de kracht van de verkondiging: zijn persoonlijke ervaring en ontroering in het ter sprake van brengen van God zelf. Of zoals een collega zei: 'Hij vindt het zelf fantastisch om te preken en hij kan het gewoon heel goed!'

'Als jij door jouw optreden de suggestie wekt dat God saai is, is dat een grote zonde'

*'De preek is een brandpunt
waarin je Gods spreken tot op
de dag van vandaag ervaart'*

Gods Woord in mensenwoorden

TEKST: BRAM BEUTE, PARTTIME PREDIKANT TE NUNSPEET, ADVISEUR BIJ DVN EN REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

‘Wie preekt er vanochtend?’ ‘Doe je mobieltje weg en luister naar de dominee.’ ‘Wat een goede preek had u vanochtend.’ Zomaar wat opmerkingen die rond en in een kerkdienst kunnen klinken. Ze laten iets zien van het belang dat gehecht wordt aan de preek.

Opvallend daarbij is dat mensen het weliswaar over de dominee hebben die preekt, maar dat de meeste kerkgangers toch bij doorvragen zullen aangeven dat niet om de dominee gaat maar om God zelf. Toch zullen ze niet zo snel vragen: ‘Wat heeft God vanmorgen tegen jou gezegd?’ en al helemaal niet: ‘Ik vond het maar moeilijk om naar God te luisteren.’

Woorden van God De titel van het nieuwe boek over preken van prof. dr. Kees de Ruijter, *Horen naar de stem van God*, is dus uitdagend. Als je ‘s zondags naar de dominee luistert, hoor je dan de stem van God? Dat kan iets ongemakkelijks krijgen, want hoeveel al te menselijke gedachten kom je niet in preken tegen?

Toch houdt De Ruijter vast aan de klassieke overtuiging dat de preek het Woord van God is. Tegelijk wil hij daarbij voluit recht doen aan de menselijke factor in spreken en luisteren. Een groot deel van *Horen naar de stem van God* is erop gericht duidelijk te maken hoe het kan dat ‘kleine, zondige mensen het Woord van God doorgeven.’ De Ruijter noemt dat: de theologie van de

preek. Die krijgt in het boek de meeste aandacht. Daarnaast gaat het boek ook over de preekmethode, dus over de vraag: hoe doe je dat, preken op zo’n manier dat mensen er ook echt mee verder kunnen in hun leven met God?

Weerklank Om uit te leggen hoe het spreken van God samengaat met het spreken van een mens grijpt De Ruijter terug op zijn eerdere boek *Meewerken met God*. Daarin pleitte hij ervoor om twee perspectieven naast elkaar te laten staan: enerzijds het handelen van God en anderzijds het handelen van de mens.

Je kunt dat vergelijken met de belijdenis dat Jezus Christus tegelijk echt God en echt mens is. De Ruijter sluit zo aan bij Karl Barth (1886-1968) die sprak over drie gestalten van Gods Woord: Gods Woord zoals dat geopenbaard is in Jezus Christus, zoals het geschreven is in de Bijbel en zoals het verkondigd wordt door de kerk. Bij dat laatste had Barth vooral de preek op het oog. In alle drie die gestalten gaat het echt om Gods Woord en is

tegelijkertijd de mens voluit betrokken. Barths theologie was een reactie op de liberale theologie van de 19e eeuw. Hij legde er daarom alle nadruk op dat God spreekt door de preek. Het gaat volgens Barth bij de verkondiging van het Woord niet om de vraag: hoe doe je dat?, maar om de verwonderde vraag: hoe kun je het?

Na Barth werd er door andere praktisch theologen meer aandacht gevraagd voor het werk van de heilige Geest, die mensen inschakelt met hun gaven, mogelijkheden en unieke persoonlijkheden. De Ruijter sluit hierbij

aan. Mensen zijn Gods medewerkers. Predikers zijn leerlingen van God, die nadat ze geluisterd hebben naar Gods stem die stem opnieuw vertolken. De Ruijter noemt de preek dan de stem van de Meester. Woorden als

echo en weerklank passen ook goed in dit verband.

Meditatie Preken als het laten klinken van de stem van God begint dus voor de prediker met zelf horen naar het Woord

‘Predikers vertolken

Gods stem opnieuw

nadat ze er zelf naar

hebben geluisterd’

In de preek blijven twee perspectieven naast elkaar staan: enerzijds het handelen van God en anderzijds het handelen van de mens ///

van God en daaraan gehoorzaam zijn. De aandacht daarvoor krijgt een plek in de preekvoorbereiding doordat de prediker volgens De Ruijters methode na de keuze van de tekst begint met persoonlijke meditatie. Dat de prediker zijn of haar preek schrijft in gehoorzaam luisteren naar God wordt in *Horen naar de stem van God* op een bijzondere manier zichtbaar gemaakt door de gebeden van Rien van de Berg die volgen na elk hoofdstuk. In de gebeden worden woorden gegeven aan de worsteling van het maken van een preek: het besef van beperktheid en tegelijkertijd het besef van Gods aanwezigheid. De spiritualiteit die De Ruijters boek ademt, ademt door in deze gebeden.

Acteurs Gods spreekt in deze tijd en dus moet de preek meer zijn dan een uitleg van een Bijbelpassage die al duizenden jaren oud is. Het leven van de hoorder moet verbonden worden met Gods geschiedenis waarvan de Bijbel vertelt. De geschiedenis van Gods

redding in de Bijbel kent verschillende tijdperken: schepping, zondeval, Israël, Jezus, de missie van de kerk, de voltooiing. Wij leven in het tijdperk dat de missie van de kerk beslaat.

De start hiervan wordt beschreven in de Bijbel en ook de afloop wordt globaal beschreven, maar onze tijd zelf slechts in grote lijnen. Wat God precies aan het doen is in onze tijd vind je niet een op een terug. Toch klinkt Gods stem ook heel concreet in het hier en nu.

Hoe kan de prediker zich inzetten die stem te laten klinken? Om dat duidelijk te maken, gebruikt De Ruijter een metafoor van de Britse theoloog N.T. Wright. Stel, er wordt op een dag een onvoltooid toneelstuk van Shakespeare gevonden dat bestaat uit vijf bedrijven. De eerste vier bedrijven zijn uitgeschreven, maar van het vijfde is er alleen het begin en een globale beschrijving van het einde. Als de acteurs dit stuk op de planken

willen brengen, zullen ze de eerste vier bedrijven heel goed moeten kennen om vervolgens in lijn daarmee het vijfde bedrijf improviserend uit te voeren.

Christenen zijn zulke acteurs. In lijn met de geschiedenis van God met deze wereld geven zij vorm aan het vervolg. Preken is daar een onderdeel van.

Een prediker is als een acteur die zijn medespelers aanwijzingen geeft voor

hun rol, in lijn met de eerste vier bedrijven. Een prediker is dus zelf één van de improviserende acteurs, niet de scenarioschrijver die langs de kant staat.

Liturgie Dat Gods stem klinkt in het heden betekent volgens De Ruijter ook dat in de preek de werkelijkheid van de hoorders belangrijker is dan de historische situatie van de Bijbeltekst. De hoorders moeten niet via uitleg meegenomen worden naar de tekst om te begrijpen hoe God vroeger sprak, maar

*'Het leven van
de hoorder moet
verbonden worden met
Gods geschiedenis'*

de tekst moet vertaald worden naar het nu zodat de hoorders horen hoe God nu spreekt.

Dat horen van Gods stem vindt plaats in de ontmoeting van God met zijn volk. Grote nadruk legt De Ruijter op het feit dat de preek geen toespraak is waaruit je over God kunt leren, maar hoort bij het leven met God, de omgang die Hij met mensen heeft zoals die gevierd wordt in de liturgie. In een kerkdienst wordt hoorbaar, maar ook zichtbaar (denk aan de sacramenten) dat God aanwezig is in ons leven.

Preekvisie In *Horen naar de stem van God* heeft De

Ruijter zijn preekvisie vastgelegd die hij in de afgelopen twintig jaar ontwikkeld heeft en waar een generatie predikers mee opgeleid is. Het is een diep doordacht boek geworden waarin de auteur vasthoudt aan het spreken van God in de preek, en tegelijkertijd voluit de menselijke factor erkent, wat alle ruimte geeft om ook aandacht te geven aan de methode.

De metafoor van Wright helpt om recht te doen aan Gods spreken in de Bijbel vroeger en hoe dat met inschakeling van mensen doorwerkt naar het nu. Dat betekent mijns inziens dat er in de voorbereidende exegese voor de preek meer aandacht moet zijn voor Bijbels-theologische lijnen naast de tekstanalyse. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat je als prediker ook een theologisch commentaar leest waarin de Bijbeltekst verbonden wordt met de rest van de Bijbel en het geloven van de kerk in de loop der eeuwen tot in het heden. Een mooi voorbeeld van zo'n commentaar vind ik Brazos *Theological Commentary on the Bible Series*, die niet geschreven

wordt door Bijbelwetenschappers, maar door systematisch theologen als Stanley Hauerwas en Samuel Wells.

Preekvoorbereiding De Ruijter geeft in zijn boek in verhouding meer aandacht aan de theologie van de preek dan aan de preekmethode en preekvoorbereiding, al is wat hij erover schrijft wel uitgebreider dan wat er in het verleden door theologen van de TU Kampen over geschreven werd. In de methode van de preekvoorbereiding krijgen tekst, prediker en hoorder aandacht. Dat sluit aan bij De Ruijters uitgangspunt dat de preek Gods

Woord is dat klinkt door de inzet van een mens met zijn of haar gaven en talenten in de actuele werkelijkheid van de hoorders.

Minder helder komt dat uitgangspunt wat mij betreft naar voren als De Ruijter de nadruk legt op het formuleren van een doelstelling voor de preek en de structurering van een preek in *moves* volgens de methode van de Amerikaanse theoloog David Buttrick. Die zijn wel waardevol, maar de methode komt hier voor mijn gevoel toch wat los te staan van de theologie van de preek.

Vragen Ook in methodische zin houd ik dus wat betreft het uitgangspunt dat de preek voluit mensenwerk is een paar dingen waar ik nieuwsgierig naar blijf. Elke prediker is weer anders en heeft zijn of haar eigen geschiedenis, psychologische gesteldheid en gaven en talenten. Wat betekent dat dan voor de preek? Hoeveel ruimte is er voor de prediker om die eigenheid ook in te zetten in de preekvoorbereiding, de reflectie op de tekst, de hoorders en de presenta-

tie? En aan de andere kant: hoe ga je als predikant om met je beperkingen? Een paar voorbeelden: kan een prediker met een sterke aanleg voor het meditatieve juist die aanleg uitbuiten in de preekvoorbereiding, terwijl een meer systematisch-theologisch ingestelde prediker juist zijn sterke kanten benut? Hoeveel ruimte is er voor creativiteit in de presentatie van de preek – denk aan drama, visualisering of gebruikmaken van muziek?

Wat betreft dat laatste: *Horen naar de stem van God* heeft als het gaat om de methode een wat tijdloos karakter. Praktische vragen als: hoe maak je voor en tijdens de preek gebruik van de beamer, filmpjes, twitter en andere moderne media komen in De Ruijters boek niet aan de orde. Dat vind ik een gemiste kans.

Hoewel er dus wat vragen overblijven, overheerst na lezing van het boek de verwondering over God die door gewone mensen wil spreken.

N.a.v. Prof. dr. C.J. de Ruijter, *Horen naar de stem van God*. Zoetermeer (Boekencentrum), 2013. 208 pagina's, € 25,90.

Zorgen rond het levenseinde

TEKST: MAARTEN J. VERKERK, BIJZONDER HOOGLEERAAR CHRISTELIJKE WIJSBEGEERTE AAN DE TECHNISCHE UNIVERSITEIT EINDHOVEN EN DE UNIVERSITEIT MAASTRICHT ///

Er wordt de laatste tijd regelmatig over geschreven en over gesproken: dokters gaan te lang door met het behandelen van kwetsbare ouderen. In plaats van te erkennen dat de stervensfase is ingetreden, gaan ze tegen beter weten in door met behandelen 'tot het einde'. Dit fenomeen wordt wel 'overbehandelen' genoemd. Veel mensen menen dat behandelen goed is en dat overbehandelen meer van het goede is. In de studie *Over(-)behandelen. Ethiek van de zorg voor kwetsbare ouderen* (2013), die ik samen met Theo Boer en Dirk Jan Bakker geschreven heb, kwamen we tot de schokkende conclusie dat overbehandelen niet meer van het goede is, maar eerder het vergroten en/of verlengen van het lijden. De tweede schokkende conclusie was dat overbehandelen soms op initiatief van de dokter gebeurt en soms op nadrukkelijk verzoek van de familie. Deze conclusies roepen veel vragen

op. Hoe kan het dat dokters het lijden vergroten? Waarom wil de familie dat vader of moeder nog langer pijn lijdt? Een van de belangrijkste redenen is dat de dokter – uit liefde – hoop wil geven. Een andere belangrijke reden is dat de familie – uit liefde – aan de dokter vraagt om 'alles uit de kast te halen'. We zien in beide gevallen dat liefde een belangrijke drijfveer is. Maar deze mooie drijfveer blijkt in de praktijk ernstige gevolgen te hebben. Omdat dokters en familieleden de naderende dood niet onder ogen willen zien, krijgt de patiënt nóg een behandeling en nóg een behandeling. Uit liefde. En om een toekomstig schuldgevoel te voorkomen. Maar het effect is dat het lijden vergroot en/of verlengd wordt. Overbehandelen betekent in de praktijk dat een behandeling meer kwaad dan goed doet, iets wat in veel gevallen van tevoren vastgesteld kan worden.

Liefdevol zorgen betekent voor de arts dat hij of zij tijdig de naderende dood ter sprake brengt en niet ten onrechte hoop biedt. Liefdevolle zorg betekent voor de familieleden dat ze het sterven respecteren en de arts niet dwingen om extra behandelingen te geven. Als christenen weten we dat we in leven en sterven één houvast hebben. Namelijk Christus, die de dood heeft overwonnen. Dit houvast mag ons de ruimte geven het leven los te laten.

WWW.DEREFORMATIE.NL

Via de website van De Reformatie kunt u nog steeds de Special van twee weken geleden nabestellen, bijvoorbeeld als materiaal voor een gespreksavond in de wijk of kring. En mocht u mensen in uw omgeving kunnen interesseren voor een abonnement, dan ontvangen zij het blad nu drie maanden gratis. Op de website kunt u ook uw mening geven over De Reformatie in het algemeen of over dit nummer in het bijzonder. De stelling waarop u kunt reageren is:

In september is het nieuwe Praktijkcentrum voor onderzoek en dienstverlening in de kerken van start gegaan. In het volgende nummer van De Reformatie is er daarom aandacht voor de resultaten van een behoefte-onderzoek dat door het Praktijkcentrum is uitgevoerd, en schrijft Hans Schaeffer over de waarde van empirisch onderzoek. Thema's in december: kerk en social media, en hermeneutiek.

Ik zou meer biddend naar een preek moeten luisteren

Samen de verantwoordelijkheid voor de verkondiging nemen

TEKST: KEES VAN DUSSELDORP, PREDIKANT TE SCHILWOLDE, GEPROMOVEERD OP EEN PROEFSCHRIFT OVER NARRATIEVE PREDIKING ///

Vanavond staat het weer op de agenda van de kerkenraad: preekbespreking. Daar ben ik blij mee, want preken doe ik met veel plezier. Gisteren heb ik de ouderlingen een overzicht meegegeven van de gehouden preken van de afgelopen drie maanden. Ik zie ernaar uit met hen te overleggen over iets wat een groot deel van mijn wekelijkse taak beslaat.

Tegelijk vind ik het spannend. Hebben ze gemerkt dat die preken over Romeinen me veel energie hebben gekost? Klopt mijn gevoel dat de jeugd minder geboeid luistert dan een half jaar geleden? En wat zou daarvan de oorzaak kunnen zijn? Ik besef dat voor een dergelijke bespreking een open sfeer fundamenteel is en dat het gesprek ook geestelijke diepgang moet krijgen. In dit artikel geef ik een paar uitgangspunten, handvatten en modellen voor een preekbespreking.

Broederlijk beraad Hoe kan preekbespreking een opbouwend en openhartig gesprek op de kerkenraad worden? Wat ik erover hoor, geeft een gemengd beeld. Soms blijft het agendapunt preekbespreking heel formeel en wordt een lijst aandachtspunten afgevinkt. Soms krijgt de preekbespreking een onverwacht kritische draai. Soms wordt het gebruikt om de eigen visie op preken, predikant of gemeente te ventileren, zonder dat er gesprek ontstaat. Een andere keer blijft het

gesprek beperkt tot waardering en bemoediging voor de predikant, maar levert het hem geen stimulansen op. Ook blijft het gesprek gemakkelijk in algemeenheden steken, zonder dat het persoonlijk wordt.

Voorwaarde voor een goede preekbespreking is een broederlijke sfeer tussen predikant en ouderlingen. Preekbespreking heeft geen enkele zin als de onderlinge communicatie vastzit, als het wederzijdse vertrouwen aangetaast is of er een openlijk of verborgen conflict is.

De verantwoordelijkheid voor de prediking ligt niet alleen bij de predikant. Het is een verantwoordelijkheid van de kerk, waarbij de raad van oudsten een eigen roeping heeft (Hand. 20:28-32; 1 Tim. 4:14). Tot het gereformeerde kerkrecht behoort dat de ambtsdragers op elkaars ambtelijk werk toezien, waarbij de ouderlingen in het bijzonder toezicht hebben op de prediking. Dat één persoon hiervoor speciaal is vrijgesteld, neemt de verantwoordelijkheid van de hele raad niet weg. Daarom acht ik de

typering 'broederlijk beraad' geschikt voor het karakter van de preekbespreking. Het is geen periodieke controle, maar een middel om de predikant te dienen en samen de verantwoordelijkheid voor de verkondiging te nemen.

Huid en haar Preekbespreking is slechts één van de mogelijkheden voor gesprek rondom de preek. Er moet communicatie rond de preek bestaan om te voorkomen dat de preek op een afkalvend eilandje blijft staan. Ook is gesprek rond de preek van belang om eenzaamheid van de prediker te voorkomen. Prediker en hoorders zijn op elkaar aangewezen, en samen op het evangelie van Jezus Christus. Spontane reacties op een preek, mits met enige wijsheid en timing geuit, worden door de meeste predikanten gewaardeerd! Als er tijd en gelegenheid voor is, geeft het zomaar aanleiding voor een mooi gesprek over het evangelie.

De gespreksmogelijkheden rondom het preekproces zijn in schema 1 samengevat. Het is belangrijk om daarbij

het verschil tussen preekanalyse en preekverwerking duidelijk te houden. Analyse is erop gericht de predikant inzicht te verschaffen in de positieve en negatieve kanten van zijn prediking. Dit is een kwetsbaar proces, omdat een prediker zich met huid en haar aan dit werk heeft gegeven.

Verwerking is erop gericht dat de hoorder de preek in zijn eigen leven gebruikt. Wat neemt hij van de preek mee? Hoe geeft zij aan de Heer antwoord op de verkondiging? In de verwerking bereikt een preek het doel. Wie hier geen tijd voor neemt, heeft geen recht om iets over de preek of de prediker te zeggen.

Bij preekbespreking op de kerkenraad gaat het om preekanalyse. We zitten hier bij de kern van het kerkenraads-werk: de geestelijke leiding die aan de gemeente gegeven wordt. Het agenda-punt 'preekbespreking' mag daarom niet in de knel komen door tijdsdruk. Het heeft recht op zijn eigen ruimte in de vergadertijd. En ook hier geldt de voorwaarde: voordat je het preekwerk gaat evalueren, dient eerst aandacht te zijn voor de verwerking van de verkondiging.

Voor deze verwerking zijn standaard-vragen beschikbaar: Waarin hebt u Gods aanspraak ervaren? Wat neemt u voor uzelf als boodschap van deze preek mee? Welke woorden of zinnen hebben u in het bijzonder getroffen? Hoe zou u de Heer willen antwoorden op de verkondiging?

Waslijsten De persoonlijke verwerking geeft niet alleen een geestelijke verbondenheid, maar geeft een predikant ook inzicht in het effect van de prediking, zeker als hij zijn preek heeft gemaakt met een duidelijke doelstelling. Daarna kan het gesprek doorgroeien naar een

Schema 1: gespreksmogelijkheden rondom het preekproces

	gericht op prediker:	gericht op hoorder:
voor de preek:	toerusting	voorbereiding
na de preek:	analyse	verwerking

Schema 2: evaluatie van de prediking

Hieronder volgt een model dat kan dienen om het gesprek over de prediking in het algemeen te voeren. Er zijn vier hoofdvragen geformuleerd, die verbonden zijn aan de kracht van de ouderling. Het stellen van de hoofdvragen is voldoende. De factoren in de kolom ernaast geven een indicatie van de inhoud.

Veld	Hoofdvraag	Enkele factoren
Evenwicht	Hoe vindt u de preken naar hun inhoud?	geloofsleer? eenzijdigheden? tekstkeus? diepgang en tekstuitleg?
Rendement	Wat krijgt de gemeente van de preken mee?	geloofsversterking? appèl en vermaan? opbouw van gemeente? noden in gemeente?
Afstemming	Wat vindt u van de afstemming van de preek op de hoorders?	helderheid boodschap? verhouding tekst – hoorder? benadering van hoorders? praktisch leven en wereld?
Vormgeving	Hoe is de preek verzorgd en gebracht?	helderheid preekstructuur? begrijpelijkheid? verzorging en presentatie? liturgisch kader?

Schema 3: gesprek over een preek

Een gesprek over een concrete preek is zeer zinvol. Vooral als er in de loop van het gesprek sprake is van uitwisseling: dat ook de predikant vertelt van zijn doel, zijn worsteling, zijn enthousiasme, zijn vragen. De matrix hieronder kan ter voorbereiding helpen. De ouderlingen noteren trefwoorden in die vakken waarbij zij duidelijke gedachten, gevoelens of vragen hebben.

minder sterk / gemist / vraag / kan verbeterd	Wat vindt u van de preek, als u kijkt naar:	sterk / aangesproken / waardering / belangrijk
	inhoud	
	presentatie	
	taalgebruik	
	structuur	
	relevantie	
	afstemming	
	appèl	
	liturgisch kader	

systematischer preekbespreking, die verder gaat dan algemeenheden. Maar welke werkvormen zijn hier dienstbaar aan?

Er functioneren diverse vragenlijsten voor preekbespreking. Allerlei aspecten van de prediking hebben daarin een plaats gekregen. Mijn moeite met dergelijke waslijsten is dat ze het gesprekskarakter van de bespreking eerder onderdrukken

dan stimuleren. Veel vragen verraden een bepaalde theologische visie, zeker als ze gesloten geformuleerd zijn (ja of nee) of objectiverend werken (hoe spreekt de prediker over...). Het is zinvol om bij een opmerking door te vragen naar de achterliggende ervaring. Ook zijn er meer persoonlijke vragen nodig om tot een dieper gesprek te komen. Hoe komt bij u de persoonlijke presentatie over? Wat vindt u van het taalgebruik?

Ouderlingen en predikanten hebben baat bij een open en eerlijke opstelling. Een goede voorbereiding van de preekbespreking helpt om het gesprek inhoud te geven. Daarbij is een goede luisterhouding dienstbaar: niet alleen wat iemand zegt heeft waarde, maar belangrijker is wat iemand bedoelt en welke ervaring daaronder ligt.

Hoorder Als het gesprek goed verloopt, liggen er grote mogelijkheden. Alleen al het hebben van een goed gesprek werkt stimulerend: ouderlingen en predikanten staan samen achter het werk en dienen elkaar met wijsheid en liefde. Het isolement wordt doorbroken. Het lijkt mij zinvol om de eigen inbreng van de ouderlingen in kaart te brengen. Wie vaktechnische kritiek op

zijn preken wil hebben, zal dat bij zijn vakgenoten moeten halen. Ouderlingen zijn dat niet. Waar liggen hun sterke kanten?

Ouderlingen kennen de gemeente en de wereld meestal beter dan de predikant. Niet omdat een predikant wereldvreemd is, maar een ouderling heeft hier een voor-sprong. Hij neemt deel aan het arbeidsproces in de maatschappij. Hij

functioneert in het bestaande sociale netwerk van de gemeente. Hij kent de geschiedenis en de achtergronden van de gemeenteleden uit ervaring. En hij heeft gemakkelijker informeel toegang tot de mensen. Voor jongere predikanten komt daar nog bij: ouderlingen hebben meer levenservaring en ook hun geloofsleven (bevinding) is meer gerijpt. In het hart van de ouderlingen is over het algemeen veel wijsheid te vinden. Dat is mijn uitgangspunt, ook al zal dat per ouderling best verschillen.

Dit betekent dat een ouderling op een aantal aspecten een waardevolle bijdrage voor de preekbespreking heeft. Zijn sterke punten liggen vooral in het inschatten van wat de gemeente nodig heeft en in het beoordelen van het rendement en het (geloofs)evenwicht van de prediking. Bovendien heeft hij één bijkomend voordeel op de prediker: hij is hoorder en kan daarom een oordeel geven over presentatie en communicatie.

Enige kennis op het terrein van de preektheorie zal de preekbespreking zeker stimuleren. Daarom is het bespreken van de preekvisie vruchtbaar, zodat ouderlingen en predikanten van elkaar weten wat men belangrijk acht voor de verkondiging.

Voorwaarde voor een goede preekbespreking is een broederlijke sfeer tussen predikant en ouderlingen'

Werkvormen Hoe vaker een preekbespreking op de agenda van de kerkenraad staat, hoe noodzakelijker het is om variatie aan te brengen in de werkvormen. Ik noem vier modellen, die afwisselend gebruikt kunnen worden:

- A. Evaluatie van de prediking in grote lijnen. Schema 2 geeft een model dat aan een dergelijke evaluatie structuur biedt.
- B. Bespreking aan de hand van een concrete preek, die recent is gehouden en liefst ook schriftelijk beschikbaar. Schema 3 biedt hiervoor een hulpmiddel.
- C. Preekbespreking volgens algemene principes van feedback, waarbij met open vragen het gesprek wordt gestimuleerd:
 - Welke vragen hebt u naar aanleiding van bepaalde preken?
 - Welke reacties hebt u in de gemeente gehoord? En hoe gaat u daarmee om?
 - Vraag aan de prediker: hoe ervaart u op dit moment de preekvoorbereiding, uitvoering en communicatie?
 - Waaraan moet de prediker volgens u goede aandacht besteden in de komende tijd?

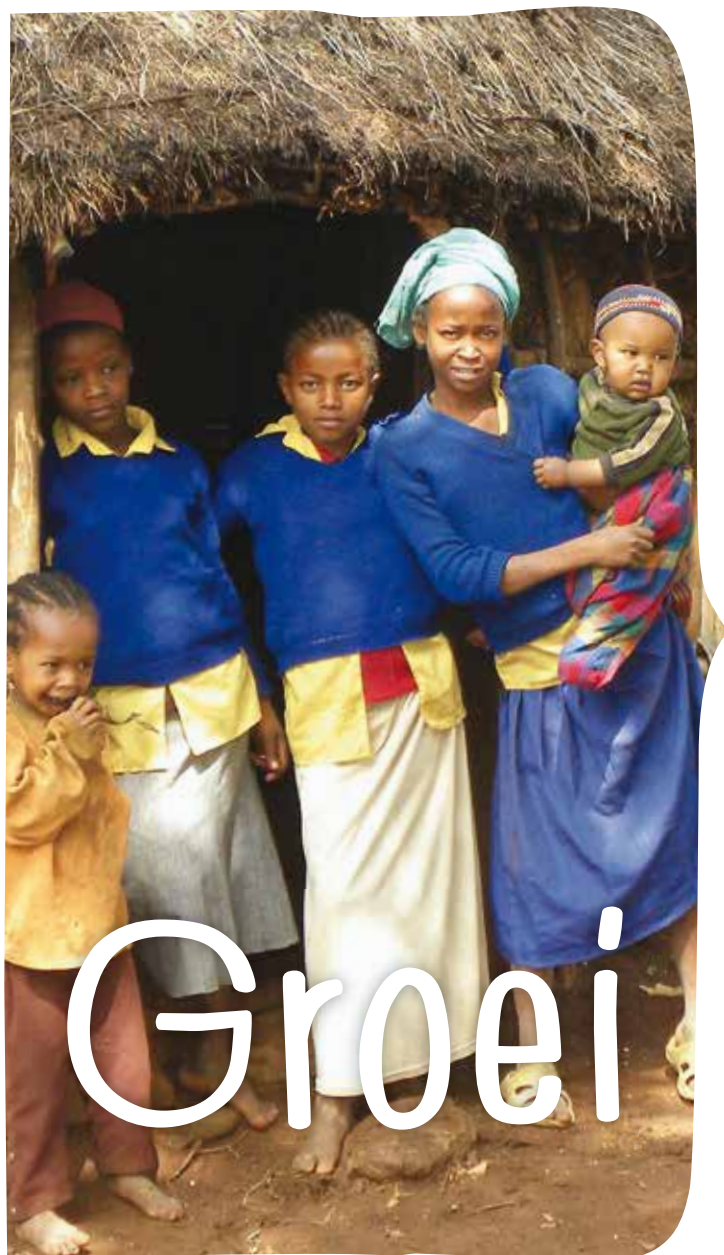
Specifieke preekbespreking gericht op een inhoudelijk thema. Bijvoorbeeld: Hoe komt de Heilige Geest ter sprake in de prediking? Op welke manier wordt de oproep tot geloof gecommuniceerd? In dit geval is het zinvol om van tevoren hierover een artikel te lezen en daarover in gesprek te gaan.

Preekbespreking verdient tijd en aandacht. Het is een belangrijk agendapunt, omdat hier gesproken wordt over de kern van het kerkenraadswork: de geestelijke leiding van de gemeente.

Dit artikel is eerder in Opbouw verschenen.

sponsorprogramma van

Red ~~X~~ een
KiND

Groei mee!

ELK LEVEN IS EEN UNIEK GESCHENK VAN GOD

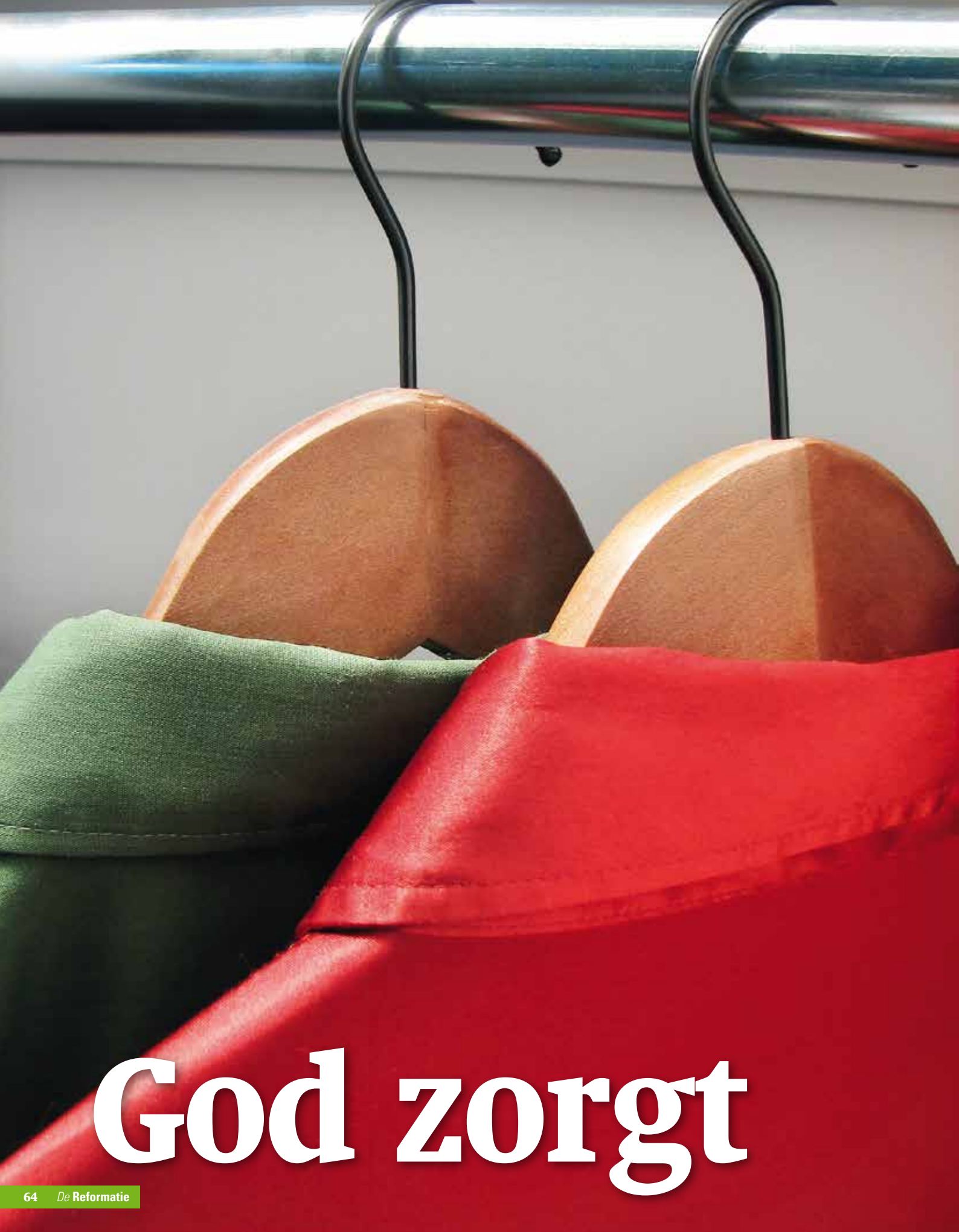
Dat geldt ook voor de duizenden kinderen in Afrika en Azië die wij ondersteunen. Wij willen dat elk kind veilig en gezond kan opgroeien in een liefdevol gezin, het liefst bij de eigen vader en moeder. Daarom steunen wij kinderen, gezinnen en hele dorpen.

WORD SPONSOR. GROEI MEE

→ REDEENKIND.NL ←

SPONSOR!

God zorgt

GOD, DE HEER, MAAKTE VOOR DE MENS EN ZIJN VROUW KLEREN VAN DIERENVELLEN EN TROK HUN DIE AAN.

Genesis 3:21

Dit vers vind ik een van de meest fascinerende teksten in de Bijbel: God blijkt een couturier te zijn die Adam en Eva *zelf* aankleedt. Ik ken weinig teksten in het Oude Testament waar de Schepper zo dicht bij mensen komt. De verschijning van JHWH aan Mozes op de berg Horeb (Ex. 34:5) lijkt hier op het eerste gezicht niet eens bij in de buurt te komen.

Om te begrijpen waarom God zo dichtbij komt en hoe bijzonder dit is, moeten we terug naar vers 7. Als Eva en Adam God de rug toekeren, ontdekken ze onmiddellijk dat ze naakt zijn. Hun vertrouwen in elkaar bestaat niet meer en ze kunnen niet meer zichzelf zijn. Ze schamen zich en zo snel als ze kunnen grijpen ze vijgenbladeren en rijgen die aan elkaar; zo zijn ten minste hun meest intieme delen niet meer direct zichtbaar.

Hun keuze om van de boom te eten heeft desastreuze gevolgen; God vertelt hoe het kwaad zich voortaan op allerlei verschillende manieren zal manifesteren (Gen. 3:14-19). En juist daarom is het zo opvallend dat de HEER direct na die vreselijke vervloeking Zich een zorgzame topontwerper toont. Ik weet niet hoe blij dierenactivisten hiermee zijn, maar deze

kleren zullen heel wat langer mee zijn gaan dan die vijgenbladeren. Toch is het niet alleen de kwaliteit van het ontwerp, maar vooral de zorg waarmee God – na de zondeval! – *zelf* die kleren bij deze twee miserabele mensen aantrekt, die getuigt van zijn enorme toewijding.

Die zorg is ook terug te lezen in het Nieuwe Testament. Jezus zegt dat wij ons niet druk moeten maken om kleding (Mat. 6:31,32). God kan heel dichtbij komen, juist in alle praktische en concrete zaken van het leven. Hij wil dat niemand zich hoeft te schamen. Maar hoe wordt dit realiteit in ons luxe leven met een kast die uitpuilt van kleding? Als ik mij aankleed, ben ik druk bezig met wat leuk staat, lekker zit en past bij het weer. Het komt niet in mij op om God om advies te vragen of mij door Hem aan te laten kleden.

En toch wil Hij dat doen. Jezus stierf naakt aan het kruis zodat wij nooit meer ongekleeft door het leven hoeven te gaan. We mogen Christus aantrekken (Rom. 13:14, Gal. 3:27). God omkleedt ons met Zichzelf; dat is een nog veel beter ontwerp dan die kleren van dierenvelen. Zó dichtbij kwam Hij zelfs niet bij Adam en Eva.

*God omkleedt ons met Zichzelf,
veel beter nog dan kleren van dierenvelen*

De prijs van eenheid

TEKST: HELEEN SYTSMA - VAN LOO, NEERLANDICUS EN EINDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Wat mij het meeste trof op de vrijdagbijeenkomst van de Nationale Synode 2013 was het diepe verlangen om naar elkaar te luisteren en om elkaar te aanvaarden, mét alle verschillen die er zijn, als staande op het ene fundament: Jezus Christus, de gekruisigde. Door Deputaten Kerkelijke Eenheid was mij gevraagd om deel uit te maken van de delegatie van de vrijgemaakte kerken. Ik geef een paar momenten door die indruk op mij maakten.

In de overtuiging dat in geloofsgesprekken tussen christenen 'op het grondvlak', zoals het telkens genoemd werd, de verbondenheid en de herkenning kan groeien, was er veel ruimte voor ontmoeting en gesprek. Dat ik van de meer dan 300 aanwezigen zo goed als niemand kende, was in dat opzicht een voordeel. Ik had telkens

geen flauw idee welke kerkelijke achtergrond de mensen hadden met wie ik aan de praat raakte. Vaak kwam het terloops wel even ter sprake, maar het speelde geen grote rol in het gesprek, of het moest zijn in de vorm van belangstelling: hoe ben jij christen in jouw omgeving? En steeds was er hartelijke herkenning.

De vraag rijst: wat zijn de reformatorische kerken op het punt van de doop bereid om op te geven of te verdragen omwille van de eenheid? ///

Van Christus Een artikel van prof. dr. Bram van de Beek diende als inleiding op de groepsgesprekken.¹ Hij zet daarin uiteen dat conflicten er vanaf het begin van de kerkgeschiedenis geweest zijn. De vraag was toen en is ook nu nog hoe we daarmee omgaan. Belangrijk is nooit uit het oog te verliezen dat aan diversiteit de eenheid in Christus vooraf gaat. Van de Beek vraagt zich af: als we onze diepste identiteit allemaal ontnemen aan Christus, zijn we één in Hem; wat betekent het 'zijn in Christus' en wat moeten wij loslaten omdat we niet meer van onszelf zijn maar van Hem en omdat onze identiteit niet meer die van onszelf is maar van het ene lichaam van Christus? Van de stuurgroep Nationale Synode kregen we voor de groepsgesprekken daarom deze vraag mee: welke prijs zijn we bereid te betalen voor de eenheid?

Wat mij uit mijn gespreksgroep bijgebleven is, is dat we voortdurend, ook bij het expliciet benoemen van wat ons in het verleden gescheiden heeft en in het heden nog gescheiden houdt, terugkeerden naar dat we uit genade het eigendom zijn, niet van onszelf, maar van onze trouwe Heiland. Om de kloof

tussen God en ons te overbruggen, heeft Hij uit liefde voor ons alles afgelegd waarop Hij aanspraak kon maken en is Hij mens geworden. Door dat als gemeenschappelijke basis te nemen, poets je verschillen niet weg, maar plaats je ze wel in het juiste perspectief. Wat Hij bereid was om voor ons te doen, vraagt navolging van ons.

Doop Zou, om als voorbeeld meteen maar een heikel punt te noemen dat op de eerste Nationale Synode in 2010 nog taboe was, de visie op de doop een breekpunt moeten zijn dat christenen van reformatorische en van evangelische snit blijvend gescheiden houdt? Het is een onderwerp dat de kern vormt van het gereformeerde belijden: geloven en gered worden zijn geheel en al uit God, Hij neemt het initiatief en brengt het tot stand. De doop van baby's van de gemeente is daar het teken en zegel van.

Evangelische christenen ontkennen meestal niet dat God het primaat heeft, maar zien op grond van met name het Nieuwe Testament redenen om te verlangen dat persoonlijke geloofsbelijdenis aan de doop vooraf gaat. In het licht van het thema van deze tweede Nationale Synode is dan niet zozeer het punt: ben je bereid om je visie op de doop op te geven, maar ben je bereid om hen als broeders en zusters te aanvaarden die belijden dat er voor niemand buiten Christus om behoud is, ook niet voor kleine kinderen, maar die op grond van de Bijbel anders met de doop omgaan? En zo ja, welke consequenties heeft dat dan? Wilkin van de Kamp van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten gaf

*‘Wat Jezus bereid
was om voor ons
te doen, vraagt
navolging van ons’*

DOE – de praktijk van kerkelijke eenheid

Recent is gelanceerd: www.kerkelijkeenheid.nl, de website van de werkgroep DOE, wat staat voor Deputaten-Overleg Eenheid. DOE is het orgaan voor overleg en advisering als het gaat om kerkelijke eenheid en kerkrecht betreffende de CGK, NGK en GKv. Er is een DOE-groep en het DOE-overleg. De DOE-groep is een vaste groep afgevaardigden van de drie deputaties. Zij komen regelmatig bij elkaar om zaken te bespreken. Plaatselijke kerken kunnen om advies vragen via de secretaris. Het DOE-overleg zijn brede vergaderingen voor afgevaardigden van plaatselijke kerken (samenwerkende en samenwerkingsgemeentes). Via de bijeenkomsten van het DOE-overleg houdt de DOE-groep contact met de plaatselijke kerken en brengt ze met elkaar in contact.

Ergens in 2006 is dit initiatief ontstaan om te

kunnen overleggen over zaken die de afzonderlijke Deputaten Kerkelijke Eenheid van de CGK, NGK en GKv gezamenlijk aangaan. Vooral kerkrechtelijke vragen van plaatselijke kerken vroegen om overleg, om tot één antwoord te komen. Inmiddels is dit initiatief kerkelijk verankerd: de Generale Synodes van GKv en CGK en de Landelijke Vergadering van de NGK hebben ermee ingestemd.

De site biedt informatie over en materiaal voor de praktijk van kerkelijk eenheid van de drie gereformeerde kerkverbanden. De informatie is bedoeld voor kerkenraden en gemeenteleden en is overzichtelijk ingedeeld naar de fases van kerkelijke eenheid: op weg naar erkenning, samenwerkende gemeentes, samenwerkingsgemeente en als bijzondere categorie: missionaire gemeentestichting.

zowel in het groepsgesprek als later tijdens het panelgesprek in de Grote Kerk aan dat wat hem betreft de Pinksterkerken hierin een stap zouden kunnen zetten, door van mensen die als kind gedoopt zijn en later van een Pinkster- of Evangeliegemeente lid willen worden, niet meer te verlangen dat ze zich

nogmaals laten dopen. Gezien de geschiedenis van die kerken is dat een hoge prijs; het raakt hun ontstaansgeschiedenis en daarmee hun identiteit. De vraag rijst dan: wat zijn de reformatorische kerken op dit punt bereid

om op te geven of te verdragen omwille van de eenheid? Is het in het licht daarvan te veel gevraagd om bijvoorbeeld, zonder de gereformeerde doopvisie op te geven, jonge ouders die ervoor kiezen

om hun baby niet te laten dopen, in de gemeente ruimhartig te blijven aanvaarden?

Vuilnis Hoe diep je in je eigen vlees moet snijden, kan voor iedereen weer anders zijn, omdat het je eigenheid, je identiteit betreft. In het panelgesprek in de Grote Kerk legde Andries Knevel 's middags zes vertegenwoordigers van verschillende kerken het vuur na aan de schenen: wat gaat kerkelijke eenheid jou kosten en ben je bereid om die prijs te betalen?

Ad de Boer (NGK) schaamt zich niet 'dat we niet met z'n allen één zijn, want eenheid kan ook oeverloos en grenze-loos zijn.' Het gaat hem vervolgens niet om het afbakenen van eenheid – met wie wel, met wie niet. Hij waarschuwt wel voor al te grote woorden. 'Begin bij Christus, begin (als NGK, CGK en GKv)

maar heel dicht bij huis, dat is al lastig genoeg. En begin met het opruimen van barrières. Wees elkaar in Christus onderdanig.'

Prof. dr. Barend Kamphuis vertelt even later hoe hij met studenten van de TU recent nog geraakt was door Paulus' houding in Filippenzen 3. Paulus wás iemand: aan wat er in de wet over gerechtigheid staat, voldeed hij volledig. Maar wat voor hem winst was, is hij als verlies gaan beschouwen en omwille van Christus ('ik wil één met Hem zijn') heeft hij álles als afval weggegooid. 'Er blijft heel weinig over wat je niet zou moeten willen opgeven,' aldus Kamphuis, 'Alles is vuilnis, behalve de weergaloze Naam van Christus. Stel dat om één of andere reden duidelijk zou worden dat de TU eenheid in

de weg stond – de TU waar mijn vader hoogleraar was, waar ik gestudeerd heb en inmiddels een kwart eeuw werk, dan zou ik haar morgen opgeven.'

Investering Eenheid kost dus wat. Een paar sprekers, onder wie een aantal jongeren, vertelden tijdens het avondprogramma welke prijs ze persoonlijk of met hun gemeente hadden betaald en wat het hun had opgeleverd. Jurjen ten Brinke getuigde ervan dat er in zijn CGK 'doorstart'-gemeente Hoop voor Noord in Amsterdam, die bewust missionaire kerk in de wijk wil zijn, vaak niets anders overblijft dan genade als bepalend voor de identiteit van de gemeente. Samuel Lee, voorganger van een multiculturele Pinkstergemeente in Amsterdam,

sloot de bijeenkomst af. Hij sprak uit ervaring toen hij zei: 'Zoals een brug bedoeld is om overheen te lopen, zo zullen bruggenbouwers ook ervaren dat er over hen heengelopen wordt.' Eenheid is een diep verlangen dat leeft onder christenen vandaag, maar meer nog dan dat, een opdracht van Jezus. Hij bad immers: 'Laat hen allen één zijn, Vader. Zoals U in Mij bent en Ik in U, laat hen zo ook in Ons zijn, opdat de wereld gelooft dat U Mij hebt gezonden.' Dat laatste, het getuigenis naar de wereld toe, dat maakt het de investering waard.

1 Het artikel *Zij gaven elkaar de hand* is terug te vinden op de website www.nationalesynode.nl. Op diezelfde website zijn ook de plenaire sessies die in de Grote Kerk gehouden zijn, in zijn geheel terug te vinden.

BOEKENTIP

Als geen ander

TEKST: LIEUWE BOONSTRA, EMERITUSPREDIKANT TE SLOCHTEREN ///

Met veel plezier heb ik *Als geen ander* van prof. dr. Gert Kwakkel. In dit boek worden allerlei vragen behandeld: Waarom laat God volken uitroeien? Wat heeft God te maken met het kwaad in de wereld? Welke rol spelen profeten in het leven van het volk Israël? Mij interesseerde vooral het artikel over Job, omdat de rol van het kwaad daarin sterk naar voren komt. Maar de andere artikelen geven je ook veel om over na te denken en om te gebruiken in je dagelijks leven. Het boek geeft een selectie van eerder verschenen artikelen, lezingen en colleges, voor mij een combinatie van bekende en onbekende

Schriftstudies. Eén artikel is voor deze bundel uit het Frans vertaald. Het gaat over Jesaja 53 en is diepgravend; het stoot door tot de kern. Terecht staat op de achterflap dat het een leerzame bundel is voor ieder die nieuwsgierig is naar wat de Bijbel te zeggen heeft over onze unieke God. Bedankt Gert!

N.a.v. Prof. dr. Gert Kwakkel, *Als geen ander*. TU Beziiningsreeks nr. 12. Barneveld (Vuurbaak), 2013. 213 pagina's, € 19,90.

Heeft u ook een recent verschenen boek geschreven dat u onder de aandacht van de lezers van *De Reformatie* wilt brengen? Mail uw boekentip van max. 200 woorden naar: redactie@dereformatie.nl.

Eindtijdbewegingen in Nederland

TEKST: JAN WESTERT, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Kerk en staat mogen dan een gescheiden leven leiden, religie blijft een interessant onderzoeksdomein van de overheid. Dit voorjaar rapporteerde een onderzoeksgroep van de Universiteit Groningen onder leiding van prof. dr. Kocku von Stuckrad en prof. dr. Fokko Oldenhuis over hun onderzoek naar eindtijdbewegingen in Nederland.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties had om het onderzoek gevraagd. De minister wilde weten: hoe gevaarlijk of hoe onschuldig zijn bewegingen als bijvoorbeeld de groep die meende te weten dat het op 21 december 2012 afgelopen zou zijn met de wereld, een idee dat ze baseerden op de Maya-kalender? Er zijn meer mensen en groepen overtuigd van het feit dat de wereld over niet al te lange tijd vergaat, constateren Von Stuckrad en Oldenhuis. Deze bewegingen en groepen kunnen ook in de moderne Nederlandse samenleving onmiskenbaar een rol spelen. Binnen de Nederlandse rechtsstaat bestaat vanouds ruimte voor het belijden en beleven van pluriforme levensovertuigingen binnen het publieke domein. Die pluriformiteit biedt ook ruimte voor religieuze groepen die zich 'aan de rand' van de klassieke godsdiensten bevonden en hun eigen weg gingen.

Wantrouwen In het onderzoek van Von Stuckrad en Oldenhuis ging de belangstelling uit naar moderne nieuwe bewegingen, niet of nauwelijks geïnstitutionaliseerd. Vormen déze bewegingen

een gevaar voor de samenleving? Niet rechtstreeks, menen de opstellers van het rapport, maar door de brede toegankelijkheid van internet laten burgers zich wel meer dan voorheen, veelal uit nieuwsgierigheid, informeren door negatieve berichtgeving, bijvoorbeeld van complottheoretici. Een bijkomend effect daarvan is dat daarmee het wantrouwen van burgers tegenover officiële bronnen groeit. Op korte termijn zal dat effect verwaarloosbaar zijn. Toch ligt naar het oordeel van de onderzoekers hier een niet te miskennen aandachtspunt voor de overheid of en zo ja in welke hoedanigheid ingrijpende maatregelen noodzakelijk of gewenst zijn.

Balans De auteurs noemen het opvallend dat het onderzoek op overheidsniveau naar de uitwassen van nieuwe religieuze bewegingen in de ons omringende landen veel breder en recenter is dan in Nederland. Het is belangrijk om in de toekomst vergelijkend onderzoek uit te voeren en de juridische, sociale en

religieuze implicaties voor Nederland grondig in kaart te brengen. De maatschappij moet antwoorden formuleren op de uitdaging van religieus geweld in een globale context. De balans te vinden tussen de vrijheid van religie aan de ene kant, en de rechten van het individu en de veiligheid van de samenleving anderzijds, is een belangrijke opdracht voor de komende tijd. Kerkgenootschappen hebben een grote vrijheid, maar onder de vlag van 'kerkgenootschappen' zwemmen veel vreemde vissen.

'De maatschappij moet antwoorden formuleren op de uitdaging van religieus geweld in een globale context'

*Een interview met Fokko Oldenhuis, bijzonder hoogleraar Religie en Recht aan de Rijksuniversiteit Groningen, over de invloed van eindtijd- en complottheorieën is te lezen op www.hetgoedeleven.nl. Het is getiteld: *Mijn kind is lid van een sekte, wat nu?**

N.a.v. prof. mr. F.T. Oldenhuis en prof. dr. C.K.M. von Stuckrad e.a., *Eschatologische bewegingen in Nederland: Religiewetenschappelijke en juridische bevindingen*. Rijksuniversiteit Groningen, april 2013.

Leer ons bidden

TEKST: JAN T. OLDENHUIS, EMERITUSPREDIKANT TE GRONINGEN-HELPMAN ///

Leer ons bidden. De discipelen vroegen het aan Jezus nadat Hij zijn gebed beëindigd had. Ze moeten ervan onder de indruk zijn geweest. Toch was het een merkwaardige vraag. Je mag aannemen dat die volwassen mannen vele malen hadden gebeden. Hun moeders zullen hun dat geleerd hebben en in de synagogen hebben ze het honderden keer gehoord. Was het dan nog nodig?

Als argument voor hun verzoek verwijzen ze naar Johannes de Doper: die heeft zijn discipelen leren bidden; leert U het ons ook alstublieft. Jezus wijst de vraag niet af en is ook niet verbaasd. Hij gaat er simpelweg op in en geeft ze les. Kennelijk was het nodig: bidden kun je niet zomaar. Laat niemand dat denken. Zelfs als je het al geleerd hebt van je moeder of je vader of in de kerk, heb je nog les nodig. Er zijn normen voor onze gebeden. Er zijn gebeden die niet aan die normen voldoen.

Zou dat wel eens tegen iemand gezegd worden? Tegen predikanten bijvoorbeeld? Het is een teer onderwerp, denk ik. Uit mijn studententijd herinner ik me niet dat er ooit ook maar één opmerking over gemaakt is of dat we ooit een gebed hebben moeten voorbereiden. Hopelijk is er op dit punt wat veranderd in Kampen en worden er ook lessen gegeven in het bidden.

Jezus deed het ook. Hij sprak een gebed uit dat wij als formuliergebed voor vele gelegenheden zijn gaan gebruiken. Of dat de bedoeling was, kan worden betwijfeld. Dat het een les was en dat daarmee een model werd gegeven waaraan onze gebeden kunnen worden

gespiegeld, is zeker. De catechismus werkt die les uit. Krijgen we die les allemaal nog wel regelmatig mee? Zouden wij allemaal, predikanten inclusie, die vraag van de discipelen niet moeten overnemen?

Op de preekstoel Kerkleden horen heel wat gebeden. Ze worden geacht ze alle mee te bidden. Publieke gebeden vragen meer voorbereiding dan persoonlijke gebeden. Mededelingen over de aard van een ziekte, de uitslag van een operatie, de stand van een onderzoek, de moeiten in een gezin, gebeurtenissen in de politiek, de aard van een vervolging, de omvang van een ramp horen er niet in thuis. Dat hoort allemaal vooraf te worden meegedeeld aan de gemeente. Vooral bij begrafenissen gebeurt het wel dat alles wat de aanwezigen nog niet wisten over de overledene in het gebed wordt opgesomd, alsof God het vooral niet zou moeten vergeten.

Het pardoes binnenvallen bij God met al onze wensen en verlangens is onbeleefd. Wij mogen niet de indruk

wekken alsof God nu maar eens naar ons moet luisteren. De zin waarmee het gebed van de Heer Jezus begint, krijgt in onze mond door oppervlakkig gebruik gauw de klank van een dode formule: *Onze-Vader-in-de-hemel*. Altijd zal moeten leven wat de catechismus daarover opmerkt: onze Vader is Hij, ja, maar wel alleen dankzij Jezus Christus. We mogen ons vanaf de eerste zin van ons gebed in kinderlijk vertrouwen tot Hem wenden. Jazeker, héél dichtbij is Hij. Maar niemand zal aards over Hem

mogen denken. Daarom heeft Jezus er opzettelijk aan toegevoegd: 'in de hemel'. Ik heb eens een keer een matje meegenomen naar de kerk toen ik over zondag 46 ging preken. Voor ik de preekstoel opging, heb ik

het uitgevouwen voor in de kerk. Pas na de preek heb ik het gebruikt: je mag als kind altijd thuiskomen bij Vader, maar je moet wel je voeten vegen.

Gebrekk aan eerbied De gebeden in de Bijbel ademen de sfeer van eerbied en ontzag. God aanroepen is wat anders dan Hem erbij roepen. Het gebed van

'Wij mogen niet de

indruk wekken alsof

God nu maar eens naar

ons moet luisteren'

Abraham getuigt van een diep besef van afstand en afhankelijkheid van de grote God. Wat durft hij een indrukwekkend appel te doen op God, ook al noemt hij zich tegenover Hem 'niets dan stof'. En dat is dan nota bene iemand van wie als enige in de Bijbel vermeld staat dat hij een vriend van God was.

God is niet een vriendje die we aan de knopen van zijn jas kunnen trekken.

Hij is de hoogheilige, almachtige God, de schepper van hemel en aarde. Lees willekeurig tien psalmen achter elkaar en je voelt het ontzag voor deze God naar je toe komen.

Daniel is zich ervan bewust in zijn diep ernstige gebed. Jesaja trilde van ontzag toen de drempels van de tempel trilden. Ezechiël werd overdonderd door de majesteit van de verschijning van de HEER, die hij alleen maar bij benadering kon beschrijven. Johannes viel als dood voorover toen hij de verheven Heer hoorde spreken. Even later moet hij totaal verbijsterd zijn geweest toen de hemel voor

hem openging en hij vuur zag en een al beweging en bliksemschichten, en donderslagen en groot geraas hoorde en daaroverheen de stemmen van tienduizend maal tienduizenden, samen met elk schepsel in de hemel, op de aarde en onder de aarde. Dat is de alles overtreffende grootheid en luister van God, die niet met woorden kan worden omschreven. Laten we ons bewust zijn tot wie wij naderen, als we tot Hem spreken. Onze kerken zijn er niet op ingericht dat we knielen. Is er wel voldoende eerbied?

Gewone woorden Die eerbied zit niet in het gebruik van verheven taal (dat kan makkelijk onecht worden), maar kan heel goed in gewone woorden uitgedrukt worden. De gebeds-imperatief – geef ons, verhoor ons, troost ons, wees ons nabij – komen we tegen in de Bijbel, talloze keren in de psalmen. Jezus heeft

die vorm ons ook geleerd. Zo mag het dus. Maar soms wordt het oneerbiedig. Zouden we toch niet wat meer vraagtekens moeten gebruiken? Onze ouders hebben ons vroeger precies geleerd wat

we niet mochten zeggen:

'Geef me dat eens even.'

Je moest het 'netjes'

vragen. En dan wisten we precies hoe dat moest:

'Wilt u me dat alstublieft even geven?' Zou het niet

passen bij de 'gewone woorden' als we die vorm ook wat vaker tegenover God gebruiken? Soms klinken onze gebeden zo hard. De gebeden van Calvijn en Luther klinken heel anders. Er zijn vele boeken met gebeden. Daaruit spreken diepe eerbied, kinderlijke vroomheid, doordachte vormgeving en warme intensiteit. Het lezen van veel gebeden is een goede leerschool.

Groot kerkgebed Het Liturgisch Steunpunt heeft op zijn website de tekst van een uitvoerig Groot kerkgebed gepubliceerd. Het is onderverdeeld in diverse hoofdstukken en paragrafen. Iedereen kan er delen van gebruiken, maar ook zinnen in wijzigen of eigen woorden aan toevoegen. Ik krijg niet de indruk dat het veel gebruikt wordt. Dat is betreurenswaardig. Het is niet nodig de tekst letterlijk over te nemen, maar het kan elke voorganger – predikant, ouderling, preeklezer – helpen bij de voorbereiding van de publieke gebeden. Al was het alleen maar vanwege de grote hoeveelheid gebedspunten die erin aan de orde komen. De taal is misschien hier en daar wat verheven, maar dat kan geen reden zijn om het nooit te gebruiken. Het is zo goed, laten we er ons voordeel mee doen! Het leert ons bidden. Dat hebben we allemaal nodig!

Je mag als kind altijd thuiskomen bij Vader,
maar je moet wel je voeten vegen. ///

ONTMOETINGS-DAG ISLAM-IN-HUIS

Op zaterdag 23 november 2013 organiseert Het Kruispunt (www.hetkruis.org) in Rotterdam opnieuw een dag voor ontmoeting en toerusting in het kader van interreligieuze relaties. Deze dag is bedoeld voor familieleden die te maken hebben met een gemengde relatie in het gezin of met iemand die zich tot de islam gekeerd heeft, alsmede voor ambtsdragers en kerkelijk werkers die in kerkverband hiermee geconfronteerd worden. Vanwege het persoonlijk karakter van deze dag worden enkel mensen uit deze doelgroepen verwacht.

Locatie: Weteringstraat 275, 3061 PM Rotterdam. Kosten: € 7,50 (bijdrage voorzieningen). Informatie en opgave: Erika van Ness via: erika@hetkruis.org.

LANDELIJKE NETWERKDAG VAN CGMV

Verbinding is een sleutelwoord voor CGMV. In de persoonlijke adviesgesprekken, maar ook als ondernemers met elkaar staat verbinding centraal. Bij CGMV zakelijk ontmoeten ondernemers en managers elkaar. De Landelijke Netwerkdag op 22 november a.s. biedt een uitstekende mogelijkheid om persoonlijke zaken, ethische dilemma's of zakelijke uitdagingen met elkaar te delen. Meer informatie over de netwerkdag: Bert Moolhuizen, senior consultant voor CGMV zakelijk. Hij is bereikbaar via zakelijk@cgmv.nl of 0619264382. Locatie: Stayokay Soest, Bosstraat 16, 3766 AG Soest

UIT DE KERKEN

Preekconsent:

verlengd: J.L. Beuving te Staphorst,
e-mail: l.beuving@hetnet.nl, tel.: 0650598837
verlengd tot en met september 2015: drs. G. Hagens te Houten, e-mail gerrit.hagens@casema.nl.
verleend aan: R. Kramer te Amersfoort-Vathorst.
E-mail: lrjkramer@gmail.com, tel. 033- 8880046.

Beroepbaar:

M.K. van Rijswijk, Kampen. Tel. 0651889618.
Email: mkvanrijswijk@gmail.com.

Jubileum:

Veenendaal, 21 oktober: veertig jaar predikant:
ds. J.J. Burger (1947).
Vroomshoop, 30 oktober: vijfentwintig jaar predikant:
ds. P.L. Storm (1961).

Aangenomen:

Naar Enschede-Oost: F.G. aan het Rot te Axel;
naar Ureterp: A. Krijgheld te Sint Jansklooster- Kadoelen,
die bedankte voor Axel.

Twee weken geleden verscheen de extra dikke gezamenlijke Special met Opbouw met als thema **Gewond door het leven**

U kunt nog exemplaren van dit nummer bestellen.

De kosten zijn

1 t/m 9 exemplaren: € 4,95 per stuk (incl. porto)
10 t/m 19 exemplaren: € 3,95 per stuk (incl. porto)
20 exemplaren of meer: € 2,95 per stuk (incl. porto)

Naam

Adres

Postcode/Woonplaats

- ☐ Ik bestel exemplaren van de Special **Gewond door het leven**
☐ Ik neem nu een jaarabonnement en ontvang **De Reformatie** de eerste drie maanden gratis.

Stuur deze bon naar administratie De Reformatie, postbus 89,
7730 AB Ommen of mail naar administratie@dereformatie.nl

Samen dansen in de kerk

Mogen vrouwen leidinggeven in de kerk? Deze discussie gaat vaak om een paar teksten uit het Nieuwe Testament.

Almatine Leene laat zien dat er meer teksten van belang zijn. Neem Genesis 1, waarin staat dat de mens geschapen is naar Gods beeld. Wat betekent dat voor de rol van man en vrouw? En wat betekent de Drie-eenheid voor de rolverdeling tussen beiden?

Bijten & Schipperheijn Motief
in de boekwinkel – www.bijten.nl

120 pagina's, € 12,50